

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

פסחים ל"ה עמוד א'

במשנה, א"ד אדם יוצא בהן יד"ח בפסח בחטים, בשעורים, בכוסמין, ובשיפון, ובשיבולת שועל.

[א]. **הרמ"א** (ס"ל תנ"ג ס"א) כתב שהמנהג ליקח לכתחילה חיטין, וכתב **המשנ"ב** (שם, סק"ב) שהוא חביב אצל האדם יותר ובמילא יש בזה הידור מצוה. ומסתברא דגם מי שאצלו חביבות למין אחר, בטלה דעתו אצל כל אדם. אך יש לעיין אם מי שמזיק לו חיטין, וצריך ליקח מהמינים האחרים, האם יכול לקחת מאחד מחמשת מיני דגן איזה שירצה, או שכמו שיש לחיטין עדיפות, כן יש מהמינים האחרים כאלו שיש בהם עדיפות.

החק יעקב (סימן תנג סק"ב) כתב, דלכאורה היה נראה דיקח לפי הסדר השנויין במשנה שעורים ואח"כ כוסמין ואח"כ שיפון, ואח"כ שובולת שועל, וכמו שכתב **הטור** (סימן תע"ג) לגבי מרור שכל הקודם במשנה קודם למצוה. אך דוחה את הראיה כי במרור לא היה לו לתנא סיבה לעשות סדר מסויים, ולכך יש ילפותא מהסדר שעשה התנא, אך במיני דגן התנא נקט כסדר המקרא והמוקדם בפסוק, ואף על פי שלענין ברכות קי"ל (סימן רי"א) דכל הקודם בפסוק מוקדם לברכה, מ"מ המין החביב עליו קודם, כדי לקיים יותר מצות אכילת מצה לתיאבון, עיי"ש.

אמנם כל זה אי טעם קדימת החיטים הוא מפני חביבותה, אז גם במינים האחרים צריכים ללכת אחר החביבות, אך **החתם סופר** (ע"ה"ח) כתב טעם נוסף, ע"פ מה דא"י (שבת ק"מ): **דפת חיטין טוב לזיכרון**, ומיניה דשעורים קשה לשכחה, ומכיון דנאמר למען תזכור יום צאתך מארץ מצרים לכן המצות מחיטין, ולפי"ז אולי עדיף שלא יקח שעורים, **והפתחא זוטא** כותב טעם נוסף, דמכיון שהיוצא מבית האסורים חייב בתודה, ולחמי תודה באים רק מחיטין, לכן ג' המצות מחיטין מכיון שבליל הסדר יצאנו מבית האסורים, ולפי"ז אין נפק"מ בסדר שלאחריו.

במשנה, והכהנים בחלה ובתרומה.

[ב]. כתב הג"ר **יעקב מאיר בידרמן** הי"ד צ"ל (ליקוטי מאור יעקב עמוד מה) "הגאון **רבי יעקב עמדין** בספרו לחם שמים הקשה, מדוע לא נקט התנא נמי לחם הפנים. ויש ליישב דבלחם הפנים אין יוצאין ידי חובה מהטעם שאמרה הגמ' (פסחים ל"ה): גבי ביכורים לפי שאינן נאכלים בכל מושבות, וכמו שכתבו **הרשב"א** ו**רבינו יונה** (ברכות ל"ה): שזה הטעם שאין יוצאין ידי חובה במצה שבמנחות. וגסי הג"ר **יהודה לייב קמינר** תירץ בדגל יהודה עפ"י מש"כ התוס' (פסחים לה. בד"ה חלות) דחלות תודה ורקיקי נזיר לאחר שנשחט הזבח פשיטא שאין יוצאין בהם ידי חובת מצה, לפי שאינם שלו ואנן בעינן "מצתכם". ויפה נתבאר בשו"ת **בית אפרים** (או"ח סימן מ"ט) דאפילו לרבי יוסי הגלילי דסבירא ליה קדשים קלים ממון בעלים הינו דוקא שנחשב ממנו לאכלו ולקדש בו אשה וכיו"ב. אבל גוף הקדשים אינו קנינו שיקרא שלו. וכל היכי דבעינן לכם ומצתכם אינו יוצא בזה ידי חובתו. ולפי"ז לחם הפנים דהוי קדשי קדשים כל שכן דלא מיקרי מצתכם ואין יוצאין בה ידי חובה."

"אך יש להקשות על תירוצו מדברי הרשב"א ורבינו יונה הנ"ל, שכתבו דהטעם שאין יוצאין ידי חובת מצה במצות של מנחות הוא לפי שאין נאכלין בכל מושבות. ולא כתבו שהטעם הוא כנזכר לעיל דלא מיקרי "מצתכם", ומוכח מזה דסבירא ליה דבקדשים מיקרי שפיר "מצתכם" ויוצאין בהם ידי חובה אי לאו האי טעמא דאין נאכלין בכל מושבות."

"ואולי יש לדחות, דהרשב"א ורבינו יונה רצו להוכיח התם דהברייתא לא מיירי במצה של מנחות, ולכן לא פירשו הטעם דקדשים אינם "מצתכם" כדי שלא יבוא מאן דהוא ויחלוק ויאמר דהאי ברייתא ס"ל כרבי יוסי הגלילי דקדשים ממון בעלים ושפיר נקרא מצתכם, ודלא כמו שהבאנו לעיל שגם לרבי יוסי הגלילי אפילו קדשים קלים אינם בגדר "מצתכם", לכן פירש טעם אחר המכריח לבו"ע שאין יוצאין ידי חובת מצה במצה של מנחות. והיינו לפי שאינן נאכלים בכל מושבות, אבל אליבא דאמת לדידן דקימא לן כרבי מאיר ורבי יהודה (קידושין נ"ב): דקדשים ממון גבוה הן, יתכן שמהאי טעמא אין יוצאין יד"ח מצה במנחות לפי שאינן "מצתכם", ואף לפי ר"י הגלילי יתכן לומר כנ"ל דמודה הוא דגם בקדשים קלים לא מיקרי "מצתכם" ולא הוי ממון בעלים רק לענין קידושי אשה וכיו"ב, אלא שאליבא דאמת בלאו הכי אין צריך להני טעמי, והא דאין יוצאין במנחות ובלחם הפנים הוא מכח הטעמים שאינן משתמרות לשם מצה, שאינן נאכלות לשבעה ימים וכו'. וכל הני טעמי שייכי שם בתריסר נהמי דלחם הפנים ובמנחות, וקושיא מעיקרא ליתא" עכתו"ד הגרי"מ בידרמן הי"ד צ"ל.

[ג]. ויש להוסיף עוד בזה מה ששני נביאים נתבאו בסגנון אחד, **האבני נזר** (או"ח ס"ל ש"פ) **והמשך חכמה** (פרשת אמור ע"ה"פ ביום השבת) שדייקו **דברש"י** (פסחים נ"ה. וכן בתוס' שם) מבואר דהלחם הפנים היה נאכל בערב פסח שחל בשבת, דאל"ה לא היו מחלקים את הלחם רק בערב וכדתנן במנחות (צ"ט): ביה"כ שחל בשבת דאין הלחם מתחלק רק בערב. והקשו דהא הלחם הפנים היה מצה, וכל האוכל מצה בערב פסח כאילו בא על ארוסתו בבית חמיו.

ותירצו, דצ"ל **דלחם הפנים מותר באכילה בערב פסח מאחר דאינו ראוי לאכילת מצת מצוה דלא נשמר לשם מצה** ואינו נאכל בכל מושבות (פסחים ל"ה):. והוסיף דגם לפי מש"כ **המהרש"א** (פסחים צ"ט): דכל שיש בו טעם מצה אסור, אפש"ל דמ"מ מותר לאכול לחם הפנים, דחביבה מצוה בשעתה, ודחי איסור אכילת מצה בערב פסח, עכתו"ד. ולפי המשך חכמה אף מתיישבת תמיהת הגרי"ע צ"ל.

ובעיקר קושיית המשך חכמה והאבני נזר היאך אכלו בערב פסח לחם הפנים, יש עוד לתרץ ע"פ מה שהארכנו לעיל (דף ג) במחלוקת אי מקיימים אכילת לחם הפנים בפחות מכזית, ולהצד שמקיימים היו יכולים לאכול פחות מכזית לחם הפנים, ועי' **בפרי מגדים** (תע"א מש"ז סוף סק"א) שהסתפק בזה, ונוטה להחמיר שיהיה איסור חצי שיעור אף באכילת מצה ערב פסח, וכנראה סברו כהצד הזה בפמ"ג, ודו"ק.

[ד]. עוד יש לתרץ זה, ע"פ מה שהקשה בשו"ת **הרמ"ז** (ס"ל נ"ב), דהרי לחם הפנים חייב להיות מצה, כמבואר (לעיל נ"ב ע"ב) וא"כ איך כשר לחם הפנים שהתנפח (כמבואר במנחות צ"ד). הרי נפוח זה חמץ. וכתב הרמ"ז דלא מיירי בנפיחה ממש, אלא במה שראינו בעין פעם בפעם שהמצות שמורות שלנו מפני שעבות קצת מתעבות בתנור וכמותן מתגדל ומתרחב, ולטעם זה היה צריך דפוס אחר ללחם הפנים, אבל לא שגדל בגובה עב"ד.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

אך באמת שהפוסקים דנים בקושיא זו, וכתב החק יעקב (ס"א תס"א, ס"ק י"ט) בשם מהר"ר ליב בן המחבר שו"ת שער אפרים, שחכמי ויניציא לועגים על מה שאנו נוהגים לאסור מצה נפוחה, וחכם אחד הביא ראיה להתייה, מה דאמרינן כאן לגבי לחם הפנים שהיו מצה, ואעפ"כ איתא כיון דאפה לה נפחה, הרי דנפוחה שרי במצה, ולא נתחמצה בזה, ע"כ החק יעקב. וציין עליו שם הגרי"ש נתנון (הגדה בשו"ע שם), ד"ל הדחשש הוא רק במתנפח בשעת אפי', משא"כ לגבי לחם הפנים י"ל דמתנפח אחר האפי', ותו ליכא למיחש מידי.

אך אכתי לא ניחא בהא, דהלא אנו יוצאים ביד רמ"א שפסק (שם ס"ה) מצה נפוחה באמצעיתה אסורה. רק אמנם יש להסתפק מתי נפוחה. והט"ז (שם ס"ק ו') כתב וז"ל: מעיד אני עלי שמים וארץ כי לא ראיתי פעם אחד מן חותני [הב"ח] שאסר שום מצה מחמת שנפוחה באמצעיתה, ואמר בכל פעם שזה בא מחמת דקירת המצות, או שלא נערכה העיסה כראוי, רק שבחיבורו פסק שיש פרושים לאסור, ולא דסמכא נינהו כי כל ימיו לא אסר דבר זה, ואדרבה שחק על האוסרין, על כן אין להפסיד ממון ישראל בשביל זה, וכדאי הוא הרב מהר"ש שמיקל בכל ענין באפייה כמ"ש במהרי"ל.

ותמה המגן אברהם (שם) על הט"ז וז"ל: והפריז על מדותיו להקל ראש בדבר שאבותינו ואבות אבותינו נהגו בו איסור, וגם מהר"ש לא התיר אלא בעלה בתחתיתו קרום כמו שעולה על הפת אף על פי שהיתה כמו אגרוף וכמ"ש רמ"א, אבל נפוחה באמצעיתה לא התייה, מיהו בהגהות מהרי"ל דפוס הנווא' כתב דמהר"ש התיר נפוחה שעלתה מחמת האפייה, ומה שכתב שהב"ח שחק על האוסרין, נ"ל ששמע וטעה, היינו שיש אוסרין אם נמצא נקב במצה והוא גדול כאגוז או כאצבע קטנה אף על פי שלא עלה העליון למעלה, על זה שחק ואמר שבא מן הדקירה והעריכה, אבל כשהעליון עלה למעלה, דזה ודאי אסור כמ"ש בחבורו, ואפי' ס' לא מהני אפי' קודם פסח, דכולה נתחמצה וכ"כ מור"ם לובלין בתשובה".

והשו"ע הרב (ס"א תס"א ס"ג) פסק להחמיר ולאסור מצה נפוחה אף בשעת אפייה. וא"כ יוקשה הקושיא הנ"ל, מלחם הפנים. אלא שלעיל (ס"א תנ"א ס"ה) כתב השו"ע הרב, דאף שפסק להחמיר במצה נפוחה אף היכא שעלתה באפייה, הני מילי דלכתחילה אין להשתמש בזה, אך בשעת הדחק שאין לו אחרות שרי. וא"כ, י"ל דגבי לחם הפנים עצמו, שמקיים מצות אכילת קדשים בה, בוודאי לכתחילה יאכלנה אף שהיא נפוחה בשעת אפייה, אך לגבי אכילת מצה אין זה לכתחילה, ולכך לא נמנה במשנה, והוא בדרך חידוד.

בגמ': המחיה וגמעה אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה הוא אין אדם יוצא ידי חובתו בפסח.

[ה]. פירש"י דלאו דרך אכילה קאכיל ליה. הנודע ביהודה (מהדו"ק יו"ד ס"א ל"ה) נשאל מדברי רש"י כאן על התורת חיים שכתב (חולין ק"ב) דלא בעינן במצה כדרך הנאתו, דמצות לאו ליהנות ניתנו, וכדקי"ל לקמן קטו: דאפילו בלע מצה יצא, והרי הכא כתב רש"י דאינו יוצא יד"ח במצה שהמחיה וגמעה משום דאינו דרך אכילה. וכתב הנודע ביהודה ד"ל דאין כוונת רש"י משום דלא קאכל בדרך הנאתו, אלא דאין זו אכילה אלא שתיה.

מיהו הנודע ביהודה תמה על עיקר דברי התורת חיים, דמה בכך שמצות לאו ליהנות ניתנו, מ"מ כיון דכתיב אכילה אפש"ל דבעינן שיאכל בדרך הנאתו, ומהא דבלע מצה אין ראיה, דודאי גם באיסורין לוקה כשבלעם וכדמבואר בחולין (ק"ג:) לענין אבר מן החי. בליקוטי הערות בנודע ביהודה (שם) הובא משו"ת הרי בשמים (ה"א סע"ט) ומשו"ת אבני שוהם (סי"ב) שתמהו על ההו"א השואל שהבין כוונת רש"י משום דהוי שלא כדרך אכילה, דא"כ אמאי תנן דאם חמץ הוא ענוש כרת, והא בחמץ אינו חייב רק בכדרך הנאתו וכמש"כ התוס' לעיל (כ"ה.) ד"ה מה לכלאי.

פסחים ל"ה עמוד ב'

בגמ': יכול יוצא אדם ידי חובתו בטבל וכו' ת"ל לא תאכל עליו חמץ וכו'.

[ו]. האבני נור (או"ח ס"א שע"ה) מחדש, דלדין מצה של טבל פסול, משום דמצה איתקש לפסח כדאיתא בגמרא לקמן (ק"ב.), וא"כ כמו דקרנן של איסור פסול דלא הוי מן המותר בפיק, ה"ה מצה של איסור פסולה. והא דבגמרא כאן איצטריך לטעמא דלא תאכל עליו חמץ וכו', זה משום דהברייתא קאי לר' שמעון כדאיתא בגמרא, ור' שמעון אית ליה בכל דוכתא כל העומד לפדות כפדוי דמי וכל העומד לזרוק כזרוק דמי, וא"כ גם טבל דעומד להפריש הוא כמופרש דמי וחשיב מן המותר בפיק, והא דבגמ' לקמן (מ"ה.) מבואר דאין מביאין נסכים מן הטבל דלא הוי מן המותר בפיק, זה א"ש גם לר"ש, משום דכיון דנתקדשו בכלי שוב אי אפשר להפריש עליה תרומה דבעינן שיהיו שיריה ניכרים וזה אסור משום הקדש, אבל מצה של טבל שפיר חשיב לר"ש מן המותר בפיק, וע"כ הוצרך לטעמא דלא תאכל עליו חמץ וכו', משא"כ לחכמים דלית להו כל העומד וכו' אז מצה של טבל וה"ה מרור של טבל פסולין משום ממשקה ישראל דצריך שיהיה מן המותר בפיק, עכתו"ז, עיין שם. ויש לדקדק לכאורה בדברי קדשו קצת, מהא דרבינא רצה לתרץ את הברייתא אליבא דרבנן, ודו"ק.

הג"ר שלמה קלוגר זצ"ל (קרנן פסח ס"א תע"ה א) נשאל מכאן על המשנה למלך (יסודי התורה פ"ה ה"ח) שנסתפק אי יוצאין יד"ח במצה שלא כדרך הנאתו דהא כאן מבואר בהדיא דאין מקיימים מצות מצה בדבר שאין עוברין עליו על איסור חמץ, ובשלא כדרך אין עוברין על איסור חמץ. והשיב דקושיא זו נשאלה בטעות, דאטו באדם האוכל תליא מלתא, העיקר תליא רק במאכל אם הוא ראוי לעבור עליו משום חמץ, שהרי בלא"ה עכשיו אינו חמץ וע"כ מקיימים בו מצות מצה.

השאגת אריה (ס"א צ"ו) תמה דלמה צריך קרא למעט טבל תיפוק ליה משום דהוי מצוה הבאה בעבירה וכמו שפירש רש"י לעיל בד"ה דמאי הא לא חזי ליה. ותירץ דבמקום דאין לו מצה אחרת לא שייך למימר דאינו יוצא משום מצוה הבאה בעבירה, דהא קי"ל עשה דוחה ל"ת, וכוונת רש"י לעיל ע"כ במקום דיש לו מצה אחרת שאין עליה איסור, דבכה"ג אינו יוצא גם משום מצוה הבאה בעבירה. ועו"ש.

הערות והארות יתקבלו בברכה ויבואו בדפים הבאים בשם אומרם בל"ג: rabinoviz@gmail.com